मराठी साहित्यावरील जागतिकीकरणाचा प्रभाव

आकाशानी हजारे

के.एल. संस्थेचे जी.आर .बागेवाडी कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय निपाणी

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17259886

ABSTRACT:

जागतिकीकरणामुळे मराठी साहित्य आणि संस्कृतीवर झालेले बहुआयामी परिणाम हा या लेखाचा मुख्य विषय आहे. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेमुळे भारतीय शेती व्यवस्था धोक्यात आली असून, शेतकरी आत्महत्या वाढल्या आहेत आणि ग्रामीण भागातून शहरांकडे स्थलांतर वाढले आहे, यावर वसंत आबाजी डहाके आणि गोविंद पानसे यांच्या मतांच्या आधारावर भाष्य केले आहे. संस्कृतीचे 'हृदय अंग' असलेल्या भाषेवर जागतिकीकरणाचा प्रभाव स्पष्ट केला असून, इंग्रजी भाषेचे वाढते प्राबल्य आणि मराठी भाषेचे बदलते स्थान अधोरेखित केले आहे. साहित्य हे आर्थिक, राजकीय व जागतिक घटनांशी जोडलेले असून, या प्रक्रियेत साहित्याने सामाजिक भाष्य करणे अपेक्षित आहे. साहित्याच्या निर्मितीवर व साहित्यविषयक दृष्टिकोनात होणारे बदल तसेच जागतिकीकरणाशी साहित्याचे नाते तीनचार अंगांनी अभ्यासले जावे, असे मत या लेखात मांडले आहे.

KEYWORDS:

जागतिकीकरण, मराठी साहित्य, सांस्कृतिक अभिसरण, भाषा, शेतकरी आत्महत्या.

या व्याख्येवरून जागतिकीकरणाचे सांस्कृतिक अभिसरणाशी असलेले नाते अधोरेखित होते. "वसंत आबाजी डहाके" जागतिकीकरणाविषयी म्हणतात. या व्यापक स्वरूमुळे तिच्या परिणामांचे भिन्न आहेत ग्रामीण भागाचे सत्व आणि स्वस्त या प्रक्रियेने धोक्यात आलेले दिसते शेती हा ग्रामीण व्यवस्थेत कणा आहे तोच या प्रक्रियेतने धोक्यात मोडकळीस आला या प्रक्रियेमुळे शेतीमाल आंतरराष्ट्रीय व्यापारासाठी खुला आहे.

त्यामुळे भारतातील शेतकयावर प्रदेशातील शेतक यांबरोबर स्पर्धा करण्याची वेळ आली. वास्तविक पाहता शेतीच्या बाबतीत भारत आणि युरोप स्थिती "पूर्णतः भिन्न" आहे.

"भारतातील ७०ते ८० टक्के लोकसंख्या शेतीवर" अवलंबून आहे. अमेरिकेतील अल्पभूधारक शेतीकर शेतकरी सुद्धा शेकडो एकरांचा मालक असतो. शिवाय तेथे शेतकयांना प्रचंड सवलती मिळतात. "गोविंद पानसे" लिहितात.

"हजारो एकर जमिनीचा मालक असलेल्या अमेरिकन शेती कंपन्या आणि अर्धा एकच जमिनीचा मालक असलेला भारतीय शेती करी यांची खुली स्पर्धा लावली तर काय होईल.? अनुभव असा सांगतो की, भारतीय शेतक यांना आत्महत्या कराव्या लागतील ."सहजिकच वाढत्या शेतकरी आत्महत्या हा जागतिकीकरणाचाच परिणाम मानावा लागेल. याशिवाय या प्रक्रियेमुळे शहरे झगमग गीत झाल्यामुळे ग्रामीण भागातून शहराकडे स्थलांतर करणाऱ्यांची संख्या वाढू लागली.

ग्रामीण भाग ओस पडला. जागतिकीकरणामुळे शहरांवर झालेला परिणामांचे स्वरूप काहीसे वेगळे आहे. शहरांच्या विकासालाही प्रक्रिया पूरक ठरलेली दिसते. शहरांमध्ये औद्योगिकरण वाढले. त्यामुळे रोजगार वाढला परिणामी लोकसंख्येचे केंद्रिकरण झाले. माध्यम "जागतिकीकरण" हा शब्द आजच्या काळात सर्वाधिने रूढ झाला आहे. विविध महाविद्यालयातून या जागतिकीकरणा संदर्भात राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र भरवले. जात आहे.

सांस्कृतिक परिणाम:

जागतिकीकरणाचा हा काळ असा आहे. की, यामध्ये आपल्या

जीवनाचा बराच मोठा भाव हा जागतिक पातळीवर घटनांनी ठरवला जात आहे. त्यामुळे राष्ट्रीय संस्कृती, राष्ट्रीय अर्थव्यवस्था आणि राष्ट्राच्या व्यापार सीमा विरघळत चालल्या आहेत. जागतिकीकरण ही सुरुवातीला, मुख्यतः व्यापार विषय घटना असली तरी ती त्यापूर्वी सीमित राहिले नाही.

व्यापारांकडून उत्पादन व्यवस्थेकडे आणि पुन्हा त्या करती दळणवळण, श्रीमिकांचे स्थलांतर आणि रोजगार या बाबींवर आले आहेत.

भाषा व जागतिकीकरण

भाषा हे संस्कृतीचे मध्यवर्ती अंग म्हणजे “हृदय अंग”असल्यामुळे संस्कृती व भाषा यांचे अस्तित्व, यांचा विकास आणि यांचे मरणे हा संगतीचे घडून येणाऱ्या गोष्टी आहेत. संस्कृतीच्या विकासाने भाषा विकास होत असतो. तसेच भाषा विकास हा संस्कृतीचा विकासही साधत असतो परिणामाचा उल्लेख करता येईल; तो म्हणजे विशिष्ट भाषा वापरणारा समुदाय या समुदायाच्या जीवनात भाषेचे असलेले व बदलते स्थान आहेत. या जागतिकीकरणाच्या रेड्यात भाषेचा विचार तीन अंगणी करता येतो.

1. भाषेचे बदलते स्वरूप
2. बदलत्या शिक्षणातील भाषेच्या स्थानाचा ३.बदलत्या वातावरणातील भाषा व वापराचा व त्यांच्या शिक्षणाचा

साहित्य व जागतिकीकरण:

साहित्य हे आर्थिक व राजकीय घटनांची जोडलेले असते,या अर्थाने ते जागतिकीकरणांशीही जोडलेले आहे.

1. त्यांच्या निर्मितीसाठी लागणारी धावती ही एकुणात
2. बदलत्या अर्थव्यवस्थेवर व जागतिक घटनांवर भाष्य करते विल्लेषण करणे, प्रतिक्रिया नोंदवणे, समाजाला विचारांच्या आणि भावनांच्या पातळीवर सज्जन करणे अशी कामे व साहित्य करीत असते ;किंवा साहित्याने तसे करावे,अशी अपेक्षा असते.

परंतु जागतिकीकरणाच्या गेल्या वर्षीच्या कारकीर्दीत पाहिलं तर

साहित्य क्षेत्रात याबाबत गांभीर्याने चर्चा घडल्याचे चित्र दिसत नाही.

जागतिकीकरण आणि साहित्य हा विषय तीनचार अंगांनी अभ्यासला जायला हवा, असे वाटते.

1. भारतात पर्यायाने महाराष्ट्रात स्थिरावलेल्या जागतिकीकरणाचा नेमका काय परिणाम मराठी साहित्यावर झाला आहे, याचा शोध घेणे.

2. जरा व्यापक, प्रमाणावर, जागतिकीकरणाचा त्यामधील आर्थिक व राजकीय घटनांचा, धोरणाचा, प्रामुख्याने स्पर्धात्मकतेचा किंवा नव्या व्यवसायांचा,कौशल्यांचा, साहित्यावर आणि अशाच प्रकारे अन्य कलांवर काय परिणाम होतो.त्यांचे अंदाज घेणे व परिशीलन करणे.

3. विरुद्ध बाजूने वाहता, साहित्य, आणि साहित्यिक हे व हे जागतिकीकरणाचा प्रक्रिया मध्ये कीटक पण व कशा प्रकारे समाविष्ट झाले आहेत, किती पण व कशा प्रकारे जागृत झाले आहेत.

4. जागतिकीकरणाच्या आर्थिक आणि सामाजिक तसेच नव्या शास्त्रज्ञांमुळे व तंत्रज्ञानामुळे प्रत्येक पणे साहित्य विषयक दृष्टिकोनातच काय बदल होताहेत होता.

इतर भाषा आणि संस्कृती यांच्या संपर्कातून भाषा बदलते हा अनुभव पूर्वीपासूनचा आहे. जगाच्या पाठीवर, आजच्या काळात, एखादी तरी मूळ “शुद्ध” भाषा अस्तित्वात असेल की नाही याविषयी शंकाच आहे.नव्या भाषिक संस्कृतीतील नव्या संकल्पना व्यक्त करणारे असतात. अथवा, आपल्या पाठोपाठ, रूपके, वाक्यप्रचार ही येऊ लागतात.

बदलत्या शिक्षणातील भाषेचे स्थान:

अलीकडे मानशास्त्र, मज्जा मानसशास्त्र ,आकलन शास्त्र ,अशा वेगवेगळया शास्त्रांतील प्रगतीमुळे, शिक्षणाचा जुन्या(वर्तनवादी)ढाचा बदलता जाऊन त्यांच्या जागी अधिक स्वीकार असा “रचनवादी” ढाचा आला आहे भारतात आणि महाराष्ट्रातही या दिशेने शिक्षण परिवर परिवर्तनाचा प्रयत्न चालू आहे.

बदलत्या वातावरणातील भाषा वापराचा व त्याचा शिक्षणाचा विचार:

आजच्या एकाच काळात घडून आलेल्या तीन प्रवाहांचा एकत्रित परिणाम भाषेच्या वापरावर होणं आहे शास्त्रज्ञान विकास ,तंत्रज्ञान विकास, आणि परस्पर संपर्क वाढवणारे जागतिकरण हे ते तीन प्रवाह आहेत.

या तिन्ही प्रवाहांनी इंग्रजी भाषेला मध्यवर्ती स्थान प्राप्त करून दिले आहेत.

आज, मराठी भाषेचा इंग्रजी भाषा मिसळून होणारी मराठी भाषा, शिक्षणाचे माध्यम म्हणून मराठीच्या जागी वाढते. इंग्रजीचे प्रावल्य मराठी शाळांतील विद्यार्थ्यांचे अपुरे ज्ञान आणि इंग्रजी शाळांतील विद्यार्थ्यांचे मराठी मध्ये होते आहेत.

समारोप:

जागतीकरण हा शब्द आजच्या काळात खूप रूढ झाला आहे. विविध महाविद्यालयातून या जागतिकरन संदर्भातील, धार्मिक, शैक्षणिक मासिक, अशा सर्व क्षेत्रात परिवर्तन घडलेला आहे.

समाज, राजकारण अशा सर्वसाधारण होत असतात समारोपचा विषय जागतिकरण होत असतो. साहित्य हे भाषा विषय निर्माण होऊ शकत नाही.

संदर्भ:

1. “मराठी” भाषा: आणि सर्जन; यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक. प्रथमारवृती२०१०
2. “जागतिकीकरणा नंतरचे” मराठी साहित्य’डॉ. प्रल्हाद गौरव ग्रंथ, प्रथमावृत्ती, एप्रिल 2017.
3. ‘साहित्य, संस्कृती आणि जागतिकीकरण’भालचंद्र नेमाडे.
4. ‘जागतिकीकरणाचा’ मराठी भाषा व ‘साहित्य’ वरील. परिणाम. डॉ.वासुदेव वळे.

Funding:

This study was not funded by any grant.

Conflict of interest:

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the License:

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.